CONSIDERATIONS UPON THE LEXICO-GRAMMATICAL CLASS OF THE NUMERAL

Ştefan GĂITĂNARU, Professor, PhD, University of Piteşti

Abstract: The problems regarding the numeral have begun along with the establishment and the setting of the bounds to the class and its constituent subclasses.
Some landmarks: the denial of the class (Luiza Seche, 1960), the consideration of the cardinal and the ordinal only (Sanda Golopenţia Eretescu, 1965, GBLR, 2011), the classical configuration (GALR, 2005/2008).
The present study tries to bring in some edifications on the individualizing features of the class and its subclasses; and to reconsider the problems that the recent studies have released.
In reaching the new arguments, there is a need for using a combination between both modern and traditional methods.

Keywords: quantifier, diagnostic context, gradation, substitute, +exactness

1. Toate cele trei direcţii importante în care s-a desfăşurat de-a lungul timpului cercetarea gramaticală a numeralului se regăsesc în faza actuală. Este vorba de: descrierea claselor prin supralicitarea zonelor de interferenţă; desfiinţarea numeralului ca parte de vorbire cu distribuirea în alte clase prin diversificarea acestora; restrângerea numărului de subclase la două (cardinal şi ordinal).

Studiul de faţă îşi propune să edifice clasa prin evidenţierea trăsăturii semantice specifice, a trăsăturilor morfologice individualizatoare şi prin apelul la contextul diagnostic.

2. Prima direcţie, cea a acceptării clasei, în ciuda zonelor extinse de interferenţă, este urmată de lucrările normative: GLR, 1954 /*Limba română*, 1956; GLR, 1963/1966 şi GALR, 2005/2008.

2.1. În prima fază (GLR, 1954), în sfera cardinalelor sunt incluse şi colectivele, fracţionarele distributivele şi adverbialele.

Ordinalele formează o a doua clasă. În plus, pronumele nehotărâte cantitative (*mulţi, puţini, câţiva*...) sunt considerate numerale nehotărâte; în minus, nu se observă că adverbialul este de două feluri: adverbialul cardinal (*de trei ori*) şi adverbialul ordinal (*a treia oară*).

Interferenţa este afirmată tranşant: „Numeralele cardinale hotărâte au valoare de adjectiv sau de substantiv”[1]; Numeralele ordinale „au rol de adjective, de substantive sau de adverbe”[2]; „Numeralele adverbiale au rol de adverb”[3]...

2.2. Un deceniu mai târziu, GLR (1963/1966), exclude cardinalele nehotărâte, dar nu identifică distincţia cardinal-ordinal în sfera adverbialului.

Interferenţa este subliniată în acelaşi fel. „Numeralele care exprimă un număr concret pot fi: a) Adverbiale (...); b) Substantivale[4] (...) Numeralele colective pot avea valoare adjectivală (...) sau substantivală[5]...

[1] LR 1956: 115
[2] Ibidem: 120
[3] Ibidem

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)

2.3. În faza actuală, GALR, 2005/2008, continuă un studiu anterior al Gabrielei Pană Dindelegan, *Despre valorile numeralului*, în care, în zona de interferenţă, este inclusă şi valoarea pronominală. Un pas înainte este făcut de gramatica normativă actuală prin scoaterea numeralelor operaţionale din sfera cardinalului.

3. În cea de-a doua direcţie, în care cercetătorii nu au ţinut cont de specificările anterioare, a susţinut cu diferite argumente, cele mai multe din zona de interferenţă, desfiinţarea numeralului ca parte de vorbire.

3.1. În 1960, Luiza Seche, în urma unui studiu cu argumente neadecvate din textele vechi, a concluzionat: „Credem că faptele de limbă ne îndreptăţesc să considerăm că numeralul nu există ca parte de vorbire independentă. În realitate avem de-a face cu adjective (respectiv substantive, rar adverbe) de tip special cu sens cantitativ sau ordinal care trebuie repartizate la cele trei categorii morfologice, prin desfiinţarea celei de-a patra, cu totul hibridă”[6].

3.2. În 1971, Barbu B. Berceanu arată că „Numeralul nu este o parte de vorbire în sensul în care este adjectivul, substantivul sau pronumnele. El nu are o formă proprie, formele lui fiind fie de adjectiv, fie de substantiv, fie rezultate dintr-un amestec de forme adjectivale cu forme substantivale”[7].

Dacă ar fi substantive, numeralele ar satisface contextul diagnostic de tip substantival[8]. Dacă ar fi adjective, ar trebui, cu excepţia primelor două, care au flexiune sintetică, să fie caracterizate prin invariabilitate sub aspectul formei, dar nu sub cel al gradaţiei. Este adevărat că sunt puţine adjective care au categoria gradaţiei, dar nici un numeral nu o posedă.

În demonstraţiile lui Barbu B. Berceanu multiplicativele sunt verbe, iar adverbialele - adverbe.

3.3. În GLR, 2008, Dumitru Irimia scrie despre *pronumele de cuantificare*, expresie prin care defineşte substitutele cantitative, cele pe care Iorgu Iordan le numea, cu o jumătate de secol înainte, numerale.

În regres faţă de cercetarea actuală, sunt admise lângă numerale pronumele de cuantificare nedeterminată (*mulţi, puţini, câţiva*...); sunt descrise pronumele ordinale, adverbialele sunt excluse, iar multiplicativele sunt trecute la adverbe[9].

4.1. Limitarea clasei la cardinale şi ordinale a fost operată de Sanda Golopenţia Eretescu, în 1965, celelalte fiind distribuite, cu destulă uşurinţă, la alte părţi de vorbire. De fapt, este vorba de un singur numeral, cel cardinal, ordinalul fiind considerat o formă flexionară a acestuia. La această concluzie se ajunge prin instituirea unui context diagnostic pentru cardinal, fără să se observe că în aceeaşi manieră se poate construi câte un context diagnostic pentru fiecare tip de numeral, cu aceiaşi formanţi cu care aceste numerale se formează de la cardinal: *de câte ori anume a venit?– de trei ori; a câta oară anumea venit? – a treia oară...*

[4] GLR,1963: 186
[5] Ibidem: 191
[6] Seche, 1960: 70
[7] Berceanu, 1971: 155
[8] Diaconescu, 1970: 71-72
[9] Irimia, 2008: 144, 150

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)

4.2. În acelaşi fel operează şi GBLR, 2010, reţinând cardinalul şi ordinalul şi incluzându-le pe celelalte, aşa cum se făcuse şi până acum, în diversitatea altor părţi de vorbire[10].

Surprinde un defect major de distribuţie: dacă gramaticienii au reuşit de-a lungul timpului să excludă pronumele nedefinite din sfera numeralului, considerând trăsătura *+exactitate* ca definitorie, acum se petrece fenomenul invers: „Colectivele *amândoi/amândouă, tustrei/tustrele, câteşitrei/câteşitrele* (care se comportă ca *toţi/toate*) şi *ambii/ambele* ... figurează în această lucrare la pronumele (şi adjectivele) nedefinite”[11]. Se ignoră, ceea ce este absurd, că numeralele colective, ca numerale operaţionale, desemnează formarea de mulţimi finite, având, în consecinţă, trăsătura specifică numeralului *+ exactitate*.

5. Urmărind demonstraţiile din cele trei direcţii importante de cercetare, se constată că invocarea unor trăsături şi ignorarea altora *ad opportunitatem* nu au condus la o poziţie fermă în privinţa delimitării subclaselor de numerale şi nici la o definire a acestora în conformitate cu faptele de limbă.

5.1. O trăsătură comună a studiilor normative este aceea, destul de ciudată: se insistă de fiecare dată asupra celorlalte valori ale numeralului, specificându-se că acest lucru „explică de ce i se contestă calitatea de parte de vorbire”[12]; în schimb, nu există pasaje în textele lucrărilor respective care să explice când anumite cuvinte pot fi considerate chiar numerale, dincolo de alterităţile specificate.

5.2. Pentru a clarifica problemele numeralului, trebuie plecat de la definiţia acestuia: Numeralul estimează şi ordonează obiectele şi acţiunile (numerale fundamentale) şi exprimă anumite operaţii care se fac cu numerele (numerale operaţionale).

De asemenea, trebuie specificat că numeralele intră în clasa substitutelor: ele sunt substitute cantitative, în timp ce pronumele sunt substitute calitative. Se realizează astfel, la nivelul limbajului natural, opoziţia semnalată de semantica logică, între număr şi concept.

Valoarea de substitut o presupune şi pe cea de determinare, pe cea adjectivală: aşa cum există adjective pronominale, există şi adjective numerale. Acest lucru nu constituie un argument în a include la adjectiv nici pronumele nici numeralul.

Când este utilizat singur, nu are valoare substantivală. Aşa cum adjectivul pronominal, când este singur, este pronume, tot astfel, adjectivul numeral, singur, este numeral. El este numeral şi în virtutea calităţii lui de substitut, ceea ce nu caracterizează, în mod normal, substantivul.

În GALR, se fac specificări importante: „cu valoare de substitut, numeralul cardinal, asemenea pronumelui (...) Ca şi pronumele, numeralul funcţionează anaforic sau cataforic”[13]. Însă acestea nu conduc, la concluzia firească, aceea că valoarea de substitut cantitativ este cea care se identifică cu numeralul. Aşadar, ori de câte ori numeralele se folosesc singure (în formulele numerice – şirul numerelor şi operaţii aritmetice – sunt deictice numerice) sunt substitute cantitative, deci numerale.

[10] GBLR, 2010: 180, 181
[11] Ibidem: 181
[12] GALR, I, 2008: 290
[13] Ibidem: 291

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)

5.3. Nu s-a observat însă, nici în textele normative, că numeralele cuantifică şi acţiuni, nu numai obiecte. Pe cale de consecinţă, despre ele nu se mai poate spune că sunt adjectivale, ci adverbiale.

Şi în cazul cuantificării verbale, ca şi în cazul celei nominale, funcţionează opoziţia cardinal-ordinal. Există aşadar, numeralul adverbial cardinal (*de trei ori*) şi numeralul adverbial ordinal (*a treia oară*).

Adverbialul cardinal, spre deosebire de cardinalul nominal, nu poate fi utilizat fără regentul său verbal, întrucât acesta este, de regulă, predicat. Totuşi: *Citind de trei ori am înţeles; Venirea de trei ori l-a edificat.* Subînţelegerile sunt foarte rare: *De trei ori la Iaşi, e prea mult.*

Deosebirea numeralului adverbial de adverbul cu care a fost identificat de multe ori se verifică prin cele trei exigenţe ce caracterizează toate numeralele.

În primul rând, are trăsătura semantică + *exactitate*.

În al doilea rând, exprimă opoziţii de număr, ca toate numeralele şi nu o opoziţie cantitativă ca celelalte părţi de vorbire.

Opoziţia singular – plural nu este o opoziţie de număr, ci una cantitativă: : singularul corespunde cu numărul *unu*, dar pluralul arată o cantitate nedefinită. În schimb, numeralul angajează tot atâtea raporturi cantitative câte numere există.

S-a arătat că „Sub aspectul numărului, numeralul conţine lexical informaţia de număr (fiind inclusă în informaţia lui lexicală), nedistigând prin forme flexionare valorile de număr”[14].

Nu s-a observat că opoziţiile cantitative se exprimă la numeral prin algoritmii structurali: formule combinatorii între numele de unităţi şi numele de clase, dispuse într-o ierarhie determinată (numeralele primare şi componenţii substantivali[15]).

O analiză amănunţită a algoritmilor structurali ai numeralului cardinal este făcută de Sanda Golopenţia Eretescu, în studiul *Analiza structurală a numeralului românesc*[16].

Aceste două trăsături se întâlnesc la toate tipurile de numerale.

În al treilea rând, numeralul adverbial se distinge de adverbe şi prin contextul său diagnostic, ce presupune o valenţă liberă, cerută, aşa cum a prevăzut Sanda Golopenţia Eretescu, de o structură interogativă: *de câte ori anume V? A câta oară anume V?*

În acest context nu pot apărea nici adverbele nici expresiile adverbiale cu structuri similare cu ale numeralului: *de câte ori anume ai venit? - de trei ori - *de multe ori.*

5.4. În privinţa determinării adjectivale, GALR reconsideră, dintr-un alt punct de vedere, o problemă mai veche, aceea a legăturilor sintactice de la stânga la dreapta[17].

Este vorba de identificarea raportului de determinare în expresii cu numerale ce depăşesc clasa superunităţilor: *douăzeci de studenţi*.

Studiile tradiţionaliste tranşează problema: Numeralul „de la douăzeci înainte... se leagă prin prepoziţia *de* de substantivul pe care îl însoţeşte (...) de la douăzeci înainte se comportă ca un substantiv”[18].

[14] Pană Dindelegan, 2003: 77
[15] Golopenţia Eretescu, 1965: 385
[16] Ibidem
[17] Cf. Draşoveanu, 1997: 53
[18] Draşoveanu, 1997: 53

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)

Analizând comportamentul componentelor din expresii de tipul *douăzeci de oameni*, D.D. Draşoveanu concluzionează: „Suntem, prin urmare, de fapt, în prezenţa legăturii de la dreapta la stânga, „subst. + ←(*de*) subst", atât la nivelul conţinutului unui atribut prepoziţional substantival (...) cât şi la nivelul expresiei: în faţa alternativei că un N se subordonează unui Ac sau viceversa, o considerăm ca unic acceptabilă pe ultima"[19].

Studii mai noi, într-o demonstraţie inversă, introduc în demonstraţie fenomenul acordului, fiind luate în calcul expresii de tipul *douăzeci şi doi de elevi – douăzeci şi două de eleve*. Se arată că „prezenţa prepoziţiei *de* nu influenţează acordul în gen al grupului numeral + substantiv, acordul funcţionând peste limita prepoziţiei"[20].

În cele din urmă se reţine că fenomenul acordului este singurul care contează în demonstraţie: „Singur acordul în gen cu direcţia substantiv-numeral este un semn clar de subordonare"[21].

În felul acesta, construcţiile cu prepoziţie sunt tratate ca şi cele fără prepoziţie, ce angajează unităţile şi superunităţile.

Acordul peste prepoziţie se întâmplă şi în expresii ca *douăzeci şi unu dintre elevi – douăzeci şi una dintre eleve,* în care numeralele nu sunt considerate adjective, ci funcţionează ca centru de grup. Se întâlneşte în multe alte situaţii în condiţii de normalitate: *unii dintre elevi - unele dintre eleve; multi dintre băieţi - multe dintre fete...*

Recursul la analogia cu exemple de tipul *astfel de oameni* nu funcţionează din două puncte de vedere: *astfel de* este locuţiune adjectivală (=*asemenea*), iar numeralul, urmat de propoziţie, nu.

În al doilea rând, proba substituţiei le angajează diferit: *Au venit douăzeci de oameni – Au venit douăzeci; Au venit astfel de oameni - *Au venit astfel*[22].

Teoria uniformizării adjectivale compară în plus expresiile *douăzeci şi doi de elevi cu douăzeci şi doi dintre elevi* şi se concluzionează fără altă demonstraţie: : "În prima construcţie, central grupului îl constituie substantivul (şi numai substantivul! Orice altă clasă morfologică este exclusă), iar numeralul (grupat cu prepoziţia) îndeplineşte funcţia de atribut adjectival. În a doua construcţie, centrul de grup îl formează numeralul cu valoare pronominală"[23]. Dar, după cum se poate observa, şi în al doilea exemplu se produce acordul peste prepoziţie.

Din toate aceste argumente se deduce că simplificarea interpretativă promisă este grevată de contradicţii evidente.

6. Studiile despre numeral, mai ales cele care au mizat pe zonele de interferenţă n-au depăşit analogia ca metodă interpretativă. Conceperea numeralului ca un substitut cantitativ, cu exigenţele specifice clasei (trăsătura semantică + exactitate; ordonarea ierarhică a constituenţilor clasei, ceea ce exclude comparaţia; existenţa pentru fiecare subtip de numeral a unui context diagnostic în care nu pot apărea elemente ale altor părţi de vorbire şi exprimarea

[19] Ibidem: 55
[20] Pană Dindelegan, 2003: 79
[21] Ibidem: 80
[22] Neamţu, 2007: 131
[23] Pană Dindelegan, 2003: 81

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)

algoritmică a opoziţiilor cantitative) este în măsură să propună o descriere în acord cu faptele de limbă.

Bibliografie

Berceanu, 1971 – B.B. Berceanu
Diaconescu, 1970 – P. Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*,
Bucureşti, Editura Academiei.
Draşoveanu, 1997 – D.D. Draşoveanu, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
GALR, I, 2008 – V. Guţu Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române, I, Cuvântul*, Bucureşti,
Editura Academiei.
GBLR, 2010 – G. Pană Dindelegan (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti,
Editura Univers Enciclopedic Gold.
GLR,1963 – Al. Graur, M. Avram, L. Vasiliu (coordonatori), *Gramatica limbii române, I,*
Bucureşti, Editura Academiei.
Golopenţia Eretescu, 1965 – S. Golopenţia Eretescu, *Analiza structurală a numeralului românesc*,
în *SCL*, 3.
Irimia, 2008 – D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom.
LR 1956 – Al. Graur ş.a. *Limba română. Fonetică-Vocabular-Gramatică*, Bucureşti, Editura Academiei.
Neamţu, 2007 – G.G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale. Distincţii şi ...distincţii*,
Piteşti, Editura Paralela 45.
Pană Dindelegan, 2003 – G. Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică.Dificultăţi, controverse, noi*
interpretări, Bucureşti, Editura Humanitas.
Seche, 1960 – L. Seche, *În jurul categoriei numeralului*, în *LR*, nr. 3.

BDD-V462 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:49:19 UTC)